

ПРОДАНЮК Ф. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та культурології
Київський національний університет
технологій та дизайну,
завідувач кафедри педагогіки та психології
ПВНЗ «Український гуманітарний інститут»*

ВИНИКНЕННЯ Й ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНИХ БРАТСТВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В XVI – XVII СТОЛІТТЯХ: ВІТЧИЗНЯНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

Актуальність дослідження. Сучасна українська культура у своєму розвитку пройшла складний та тернистий шлях становлення. Значний вплив на їхнє виникнення в добу Відродження мали братства – національно-релігійні громадські організації ремісників і купців різних національностей і релігій України.

Мета наукової роботи - проаналізувати основні етапи історіографічних досліджень виникнення та діяльності братств у вітчизняних дослідженнях.

Огляд джерел. В сучасній літературі можна виділити значну кількість наукових праць, в яких досліджено роль братств у вітчизняній історії. Зокрема, більшість дослідників акцентує свою увагу на боротьбу братств проти утисків національного та релігійного характеру на території України, Білорусії та Польщі, а також на їхню просвітницьку діяльність [1]. Важливим напрямом діяльності братств було піднесення рівня освіти, заснування шкіл тощо. Вивчення цього досвіду та аналіз історіографічних праць має не лише наукове, але й практичне значення.

Діяльність православних братств досліджували українські вчені С. Голубєв, О.Єфименко, К. Харлампович та інші. Питання виникнення та діяльності братств піднімав у своїх працях й М. Грушевський [5; 6; 7].

Результати досліджень. На думку вітчизняного дослідника В.І.Менько, в історіографії виникнення та діяльності православних братств слід виділяти три періоди [2].

Перший – XIX початок XX століть. Протягом цього періоду розпочалося вивчення історії православних братств як окремої теми наукових робіт. Першою науковою працею науковці вважають роботу І.Флерова «Про православні братства» [2, с.14; 3]. Важливе місце у вивченні історії братств займають роботи членів НТШ ім. Т. Шевченка. Серед них одним із дослідників історії Львівського Ставропігіївського братства вважають Д. Зубрицького [2, с. 15]. На сторінках НТШ були надруковані не лише перші наукові дослідження братств, але й розпочалася дискусія щодо їхньої ролі в вітчизняній історії, культурі та освіті. Активну участь у ній брали І. Франко та М. Грушевський. Зокрема, з'явилася низка рецензій на роботи російських, польських та вітчизняних учених з історії братств. На початку XX століття побачили світ

праці А. Криловського, які викликали жваве обговорення серед членів НТШ [2; 4].

Другий період - 1920–80-ті рр. У цей час з'явилися узагальнювальні праці та окремі розділи в монографічних дослідженнях, присвячені історії православних братств. Цей період прийнято розпочинати з появи надзвичайно важливої для вітчизняної історіографії праці Д. Дорошенка «Огляд української історіографії», яка побачила світ у Празі в 1923 р. В ній розглядалися й деякі питання історії братств [8, с. 19]. Діяльність православних церковних братств проаналізував в своїй знаменитій історії православної церкви І. Огієнко [9]. Грунтовною видається нам і його праця «Українські церковні братства, їх діяльність та значення», опублікована в часописі «Наша культура» [10].

Другим важливим науковим доробком цього періоду була історіографічна робота О. Оглобина. Серед радянських дослідників історії православних братств є праці Я. Ісаєвича [2, с. 24; 11] та монографічне дослідження О. Дзюби [12].

Третій період охоплює час від початку 1990-х рр. і триває до сьогодні. Він характеризується плюралістичністю тем й теоретико-методологічних підходів до вивчення історіографії православних братств XVI-XVIII ст. [2]. Серед наукових досліджень цього періоду помітно виділяються праці М. Капраля [13; 14] та монографічне дослідження Ю. Шустової про документи Львівського Успенського братства [2].

Серед наукових статей бажано звернути увагу й на роботи І. Ворончука [15] та Р. Голика [16].

Висновки. Таким чином, в історії православних братств на території України дослідники виділяють три періоди.

В аналізі історіографічних робіт, присвячених історії православних братств, ще й сьогодні залишаються питання щодо їх генези та розвитку в XVI-XVII ст., тоді як практично поза увагою є питання згортання їхньої діяльності у XVIII ст. [2, с. 200]. Особливу увагу сучасні дослідники приділили аналізу участі братств в унійних протистояннях і просвітницькій ролі; економічних підстав їхнього існування; особливостям фінансової діяльності тощо [2, с. 199–200].

Список використаних джерел

1. Роль братств та братських шкіл в розвитку української культури. ZNO club. URL: <https://znoclub.com/istoriya-ukrainy/563-rol-bratstv-ta-bratskikh-shkil.html>.

2. Менько В.І. Православні церковні братства України в історіографії XIX – XXI ст. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Дрогобич, 2021. 237 с.

3. Флеров И. О православных церковных братствах, противоборствовавших унии в Юго-Западной России, в XVI, XVII и XVIII столетиях / соч. свящ. магистра Иоанна Флерова. Санкт-Петербург : Н. Г. Овсянников, 1857. [4], IV, 200 с.
4. Срібний Ф. Рецензія на книгу: Криловський А. Львовское Ставропигиальное братство. Киев, 1904. ЗНТШ. 1907. Т.75. Кн.1. С. 176–190.
5. Грушевський М. Історія України-Руси. Том I. Розділ IX. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur1.htm>
6. Грушевський М. Історія України-Руси. Том III. Розділ IV. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur3.htm>
7. Грушевський М. Історія України-Руси. Том VI. Розділ V. URL: <http://litopys.org.ua/hrushrus/iur6.htm>
8. Дорошенко Д. І. Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право. Київ : Вид-во «Українознавство», 1996. 188 с.
9. Огієнко І. Українська церква. Прага : Вид-во Юрія Тищенка, 1942. Т.1: Нариси з історії Української Православної Церкви. 234 с.
10. Огієнко І. Українські церковні братства, їх діяльність та значення. «Наша культура». Варшава, 1937. Кн. 1. С. 1–9.
11. Ісаєвич Я. Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст. / Я. Д. Ісаєвич ; Ін-т сусп. наук Львів. ордену Леніна держ. ун-ту ім. І.Франка. Київ : Наук. думка, 1966. 248 с.
12. Дзюба Е .Н. Просвищение на Украине. Киев : Наук. думка, 1987. 130с.
13. Капраль М. Історіографія Львівського Успенського братства. Україна в минулому. Київ-Львів, 1992. Вип. 1. С. 54–71.
14. Капраль М. Національні громади Львова XVI-XVIII ст. (соціальноправові взаємини). Львів: ЛНУ ім. І. Франка; Львівське відділення Ін-ту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2003. 440 с.
15. Ворончук І. Українські православні братства: історіографічна традиція, проблеми і перспективи .Українознавство. 2016. № 4. С. 15–29.
16. Голик Р. Львівське Ставропигійське братство: (про)читання історії та міфу. Львівська Ставропигія: історія, персоналії, взаємини. Львів : Логос, 2017. С. 44–63.